

# Participatie en Herstel

van mensen met psychische aandoeningen  
en psychosociale beperkingen

26e jaargang, nummer 1, maart 2017

*Participatie en Herstel* is een voortzetting van het *Tijdschrift voor Rehabilitatie en Herstel*. Het richt zich op ondersteuning van maatschappelijk herstel, sociale inclusie en het tegengaan van maatschappelijke uitsluiting van volwassenen, ouderen, jongeren en dak- en thuisloze mensen met psychische of verstandelijke beperkingen, met een verslaving of met forensische problematiek. Het bestrijkt het gebied waarin zorg en welzijn van deze doelgroepen elkaar overlappen.

*Participatie en Herstel* is bedoeld voor werkers in wijkteams, gemeentelijke Wmo-functies, beschermende woonvormen en maatschappelijke opvang; in de basispsychiatrie, de klinische en ambulante psychiatrische tweedelijnszorg, in dagactiviteitencentra, arbeidsrehabilitatie- en begeleid lerenprojecten; en in projecten gericht op herstel, empowerment en ervaringsdeskundigheid van mensen met een beperking. Het tijdschrift verschijnt vier keer per jaar.

Naast het tijdschrift is er ook [www.participatieenherstel.nl](http://www.participatieenherstel.nl)













## Redactie

Hoofdredactie: Jos Dröes

Chantal van Audenhove, Marianne van Bakel, Anne-Marie van Bergen, Charlotte de Heer-Wunderink, Hans Kroon, Sonja van Rooijen, Bert-Jan Roosenschoon, Dorothé van Slooten, Alie Weerman.

Redactiesecretaris: Kristien Harmsen

## Correspondenten

-  Annemarie Zijlstra (directeur Stichting Rehabilitatie'92)
-  Cora Brink (projectmedewerker Zelfregie Landelijk Platform GGZ)
-  Irene van de Giessen (Hersteltalent)
-  Tine Van Regenmortel (hoofd onderzoeksgroep 'Armoede, maatschappelijke integratie en migratie' HIVA-K.U. Leuven)
-  Dirk den Hollander (hoofdopleider Strengths SRH GGZ agoog bij de RINO Groep en mede ontwikkelaar SRH)
-  Judith Wolf (hoogleraar maatschappelijke zorg)
-  Frits Bovenberg (GGZ+)
-  Martine Ganzevles (Utrechtse Wmo-werkplaats en Lectoraat Participatie, Zorg en Ondersteuning)
-  Max Huber (Wmo-werkplaats Amsterdam)
-  Gerda Scholtens (Kwartiermaken)
-  Lies Korevaar (lector Rehabilitatie Hanzehogeschool)
-  Jaap van Weeghel (Kenniscentrum Phrenos)

## Inhoud

- 2 Redactioneel**
- 3 De herstelacademie: hype of een  
prachtkans voor empowerment?  
Reflecties naar aanleiding van een  
onderzoek naar Enik Recovery College**  
Jenny Boumans en Christien Muisse
- 14 Beeld Lone Wolf** Daniel Wulff Petersen
- 15 Een nieuwe opleiding en een nieuw  
beroep in ontwikkeling: de Sociaal  
Psychiatrisch Ondersteuner** Bente  
Appelhof en Lidy Zaat
- 25 Herstel De 'klompvoet', de 'maanzieke'  
en het halfvolle glas. Over 'ondraaglijk'  
psychisch lijden en euthanasie** Albert  
Verleyen
- 31 Herstelondersteunende zorg in een  
gesloten kliniek: een kwalitatieve studie**  
Inge van Loenen, Violet de Gier, Berno van  
Meijel en Barbara Stringer
- 43 Samen sta je sterker** Joyce Peters, Marieke  
Hendriks en Dirk den Hollander
- 55 Bijeenkomsten**  
Jaarcongres Participatie en Herstel Jos  
Dröes  
Masterclass Onderzoek 'The science-to-  
service gap' Marion Ammeraal en Jan  
Theunissen  
Masterclass Marianne Farkas: herstel,  
vaardigheden en hoop Peter van der Ende  
en Jacomijn Hofstra  
Phrenos Psychosecongres: 'Psychose in  
perspectief' Nico de Louw
- 64 Boeken**  
Ervaringsdeskundige zorg- en  
dienstverleners. Stigma, verslaving &  
existentiële transformatie Doortje Kal
- 68 Rehab**
- 70 Uit het buitenland Kenniscentrum  
Phrenos signaleert** Jaap van Weeghel en  
Toine Ketelaars

Op de website van Kenniscentrum Phrenos (zie hieronder) zijn de verschillende presentaties terug te vinden.

Marion Ammeraal, MSc (stafmedewerker/ ergotherapeut Actenz GGZ inGeest)

Jan Theunissen, PhD (senior-onderzoeker, afdeling O&I, GGZinGeest/VUmc)

Beiden zijn deelnemer academische werkplaats herstel en rehabilitatie GGZ inGeest.

### Literatuur

Nugter, M.A. (2000). Praktijkgericht onderzoek in de GGZ. Een literatuurverkenning. *Maandblad Geestelijke Volksgezondheid*, 55, 231 - 243

Killaspy, H. e.a. Masterclass onderzoek "de implementatiekloof – the-science-to-service gap" <http://www.kenniscentrumphrenos.nl/agenda-verslagen/masterclass-onderzoek-7-oktober-2016/>

Petry, D. (2015). *Die Wanderung. Eine Trialogische Biografie*. Paranus Verlag, Neumunster, BRD.



Masterclass Marianne Farkas: herstel, vaardigheden en hoop

'Supporting people in their community roles: from skills to hope', was de titel die prof. dr. Marianne Farkas gaf aan haar Masterclass bij het Lectoraat Rehabilitatie van de Hanzehogeschool Groningen. Marianne Farkas, ScD is al ruim 25 jaar *Clinical Professor* en hoofd van het Onderzoeks- en Trainingscentrum aan het Sargent College of Health and Rehabilitation Sciences van Boston University (VS) en sinds januari 2011 visiting professor Herstel & Rehabilitatie aan de Hanzehogeschool Groningen. De 45 deelnemers aan de Masterclass op 10 november 2016 waren afkomstig van organisaties in de geestelijke gezondheidszorg van de noordelijke provincies en van de Hanzehogeschool. Farkas nam herstel als uitgangspunt en zij legde het accent op het belang voor de ontwikkeling van mensen met psychische aandoeningen om hun cognitieve vaardigheden te trainen. Het laatste onderdeel van

**Herstel** Om na te gaan of iedereen in de zaal hetzelfde verstond onder het begrip 'herstel', stelde Farkas een aantal prikkelende vragen die de toehoorders in groepjes bespraken, bijvoorbeeld: Hoe belangrijk is medicatie voor het herstel van mensen? Waarom worden sommige mensen beter, wat voorspelt succes? Is 'niet ziek zijn' hetzelfde als 'gezond zijn'? Farkas inventariseerde de antwoorden van de verschillende groepen en ging er nog wat dieper op in. Hierna besprak zij de ontwikkeling van ondersteuning gebaseerd op het traditionele medische model naar op herstel gerichte ondersteuning van mensen met psychische problemen. Waar in het medische model weinig ruimte is voor hoop en waar terugvalpreventie het hoogst haalbare doel lijkt te zijn, is op herstel georiënteerde ondersteuning juist wel gericht op hoop voor de toekomst en geloof in de persoon. Enkele implicaties van een op herstel

het herstelproces van de betrokken familie) en voor de sociale omgeving van personen met psychische problematiek (bijvoorbeeld geloof in het eigen kunnen van de persoon ook al gelooft de persoon zelf er niet in) werden genoemd. Tot slot ging Farkas in op hoe je vanuit de herstelbenadering mensen kunt ondersteunen bij het uitvoeren van maatschappelijke rollen. Zo noemde ze dat er een herstelcultuur in de hulpverlening moet ontstaan gebaseerd op de onderliggende waarden (focus op de kwaliteiten van de persoon; gelijkwaardige relatie; zelfbepaling/autonomie; en toekomstgericht, hoopvol zijn); dat men gebruik moet maken van 'evidence based' en veelbelovende herstelbevorderende interventies. Bovendien is het nuttig voor mensen met psychische problematiek om hun vaardigheden te verbeteren om zelf hun identiteit te kunnen hervinden, succesvol te zijn in een rol en hoop te blijven houden. Het trainen van vaardigheden, met name van cognitieve vaardigheden, was het volgende onderwerp van de masterclass.

**Vaardigheden** 'Skill building' is een vorm van ondersteuning gebaseerd op psychoeducatie en cognitieve gedragsinterventies, die individuen met psychische problematiek helpt hun competenties te verbeteren op het gebied van sociale integratie, gezondheid en rolproductiviteit (Spaniol e.a., 2002; Lyman e.a., 2014). Farkas noemde als voorbeelden sociale vaardigheidstrainingen en trainingen in zelfmanagementvaardigheden, zoals *Illness Management and Recovery*. Het blijken effectieve vormen van ondersteuning te zijn, maar vervolgonderzoek is nodig om de langetermijneffectiviteit in het dagelijks leven vast te stellen en om de effectiviteit na te gaan bij populaties met verschillende diagnoses, anders dan schizofrenie en verslavingsproblematiek waarop de huidige onderzoeken gebaseerd zijn.

Een specifieke vorm van een vaardigheidstraining die belangrijk is voor mensen met psychische problematiek, is het trainen van cognitieve vaardigheden. Problemen met het executief functioneren komen veel voor in deze groep, en cognitieve vaardigheden beïnvloeden het functioneren op verschillende terreinen (sociale relaties, werk, wonen etc.). Verder blijken deze vaardigheden het succes van rehabilitatie-interventies te voorspellen: betere cognitieve vaardigheden leiden tot meer succes door Begeleid Werken en sociale vaardigheidstrainingen. Om dit te illustreren presenteerde Farkas een onderzoek naar het Thinking Skills for Work Program (McGurk e.a., 2007; 2010). Dit is een cognitieve remediatie-interventie voor mensen met schizofrenie. Het is gericht op het verbeteren van cognitieve processen zoals aandacht, geheugen en sociale cognitie door het aanleren van compenserende strategieën. De training bestaat uit het maken van enkele oefeningen op de computer. Meta-analyses naar de effectiviteit van cognitieve remediatie wijzen uit dat het cognitief functioneren inderdaad verbetert, maar dat de effecten niet generaliseren naar het dagelijks functioneren. Door cognitieve remediatie-interventies te combineren met de Individuele Rehabilitatie Benadering (IRB) waardoor men zich kan richten op een goed gedefinieerd doel (zoals het behouden van een opleiding of baan), wordt dat effect wel bereikt. Dit gebeurt in het Thinking Skills for Work Program waarbij de combinatie van beide interventies inderdaad tot betere uitkomsten leidde op het gebied van cognitief functioneren en het behouden van een baan.

**Hoop** Het laatste onderwerp van de masterclass was 'hoop'. Met een aantal collega's onderzocht Farkas het optreden van enkele honderden predikanten en priesters om na

te gaan hoe ze mensen inspireerden. Ze hebben gezocht naar de overeenkomsten in de toespraken. De volgende conclusies werden getrokken: de negatieve aspecten van de beleving van de toehoorders werden erkend, dit werd toegespitst op hun persoonlijke situatie en ten slotte werd dit verbonden aan een algemene waarheid.

Hoop oriënteert zich op de toekomst van mensen. Het is een actief copinggedrag, waarbij men zelfstigmatisering probeert weg te halen, men met de symptomen van de psychische aandoeningen probeert te leven en de kwaliteit van leven hoopt te verhogen. Hierbij maakt men onder meer gebruik van een WRAP (Wellness Recovery Action Plan, Copeland, 1997), bondgenotenondersteuning, empowerment, photovoice en 'de Recovery 4 US App'). In Boston is door professionals met en zonder ervaring met psychische problematiek een Recovery 4 US-App ontwikkeld die iedere dag een hoopvol bericht stuurt aan mensen die zich daartoe hebben ingeschreven. Bijvoorbeeld: 'Voor het aanbreken van de dageraad is het altijd het donkerst'. Momenteel wordt deze app getest.

Strategieën om hoop uit te stralen naar cliënten zijn bijvoorbeeld hen in contact te brengen met mensen die veel van hun problemen hebben opgelost, prettige wacht- en werkruimten creëren en hen regelmatig inspirerende informatie te geven.

Na de nederlaag van Hillary Clinton bij de

presidentsverkiezing de dag ervoor, had Farkas toch nog voldoende energie om ons een hele middag van informatie te voorzien. Ze ging moeiteloos door allerlei onderzoeksgegevens heen. Of het publiek de tabellen met cijfers steeds kon volgen is de vraag, maar de boodschap over herstel, aanleren van cognitieve vaardigheden en het stimuleren van hoop kwam goed over.

Dr. Peter van der Ende en dr. Jacomijn Hofstra (senioronderzoekers bij het Lectoraat Rehabilitatie Groningen) ♦

#### Literatuur

- Copeland, M.E. (1997). *Wellness Recovery Action Plan*. Dummerston, VT: Peach Press.
- Lyman, D.R., Kurtz, M., Farkas M., George, P., Dougherty, R., Daniels, A., Ghose, S.S., & Delphin-Rittmon, M.E. (2014). Skill Building: Assessing the evidence. *Psychiatric Services*, 65(6), 727-738.
- McGurk, S.R., Mueser, K.T., Feldman, K., Wolfe, R., & Pascaris, A. (2007). Cognitive training for supported employment: 2-3 year outcomes of a randomized controlled trial. *American Journal of Psychiatry*, 164, 437-441.
- McGurk, S.R., Schiano, D., Mueser, K.T., & Wolfe, R. (2010). Implementation of the Thinking Skills or Work Program in a psychosocial clubhouse. *Psychiatric Rehabilitation Journal*, 33, 190-199.
- Spaniol, L., Wewiorski, N. J., Gagne, C., Anthony, W. A. (2002). The process of recovery from schizophrenia. *International Review of Psychiatry*, 14(4), 327-336.